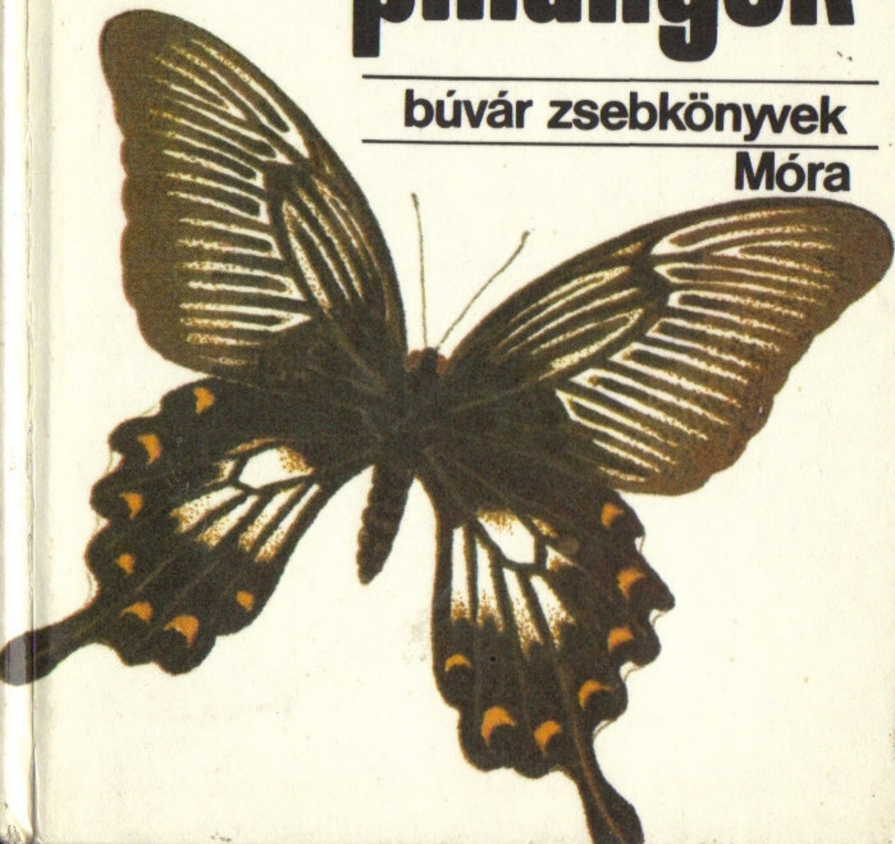
Trópusi pillangók

búvár zsebkönyvek

Móra

MÉSZÁROS–GÁL

Trópusi pillangók

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK
MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

ÍRTA MÉSZÁROS ZOLTÁN
RAJZOLTA GÁL IMRE JÁNOS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS NEVEKET
DR. GOZMÁNY LÁSZLÓ ADTA

A CÍMLAPOT URAI ERIKA TERVEZTE

A nappali lepkék között a törzsfejlődés során legkésőbb kialakult, legfejlettebb lepkecsaládokat találjuk. Az idetartozó családok fajai mind ún. „szabadszárnyúak", náluk már semmiféle kapcsolószerkezet nincs, amely a fejlődés alacsonyabb szintjén álló lepkéknél a szárnyakat egymáshoz rögzíti. A szárnyak szabadon elcsúszhatnak egymáson, ezek a lepkék szárnyfelületük méretét és súlypontjuk helyét repülés közben változtatni tudják. Így alkalmassá válnak a siklórepülésre, sőt egyes fajok a vitorlázórepülésre is, ami a rovarvilágban egyedülálló jelenség. Szárnyaik tarkák, rendszerint élénk színekben pompáznak, a lepke testéhez képest nagy csápjuk bunkós, pödörnyelvük jól fejlett.

A nappali lepkéket közös néven többnyire pillangónak nevezik. Bár a pillangó név a szó szoros értelmében csak egy család: a Papilionidae család fajait illetné, mégis nyugodtan nevezhetjük így a nappali lepkék népes seregének egészét; ezzel a névvel jól elkülönítve őket a többi, életmódja szerint jórészt éjszakai lepkétől.

A pillangók szívderítő jelenségek. A rét, a liget, az erdei tisztás, a hegyoldal, vagyis a természetes táj nem képzelhető el nélkülük. A fajok tavasztól őszig váltják egymást, némelyek át is telelnek.

Sok színpompás pillangó él Európában is, a legszebb, legnagyobb fajok azonban a melegebb vidékek polgárai. Mégse higgyük, hogy ha eljutunk egy trópusi-szubtrópusi rétre, ott több pillangót látunk, mint ha a Magyar-középhegység lankáin járkálgatunk. A trópusok gyepszintjében általában kevés a virág, több a mézelő virág a fákon és a cserjéken. Ezért a pillangók is a lombkoronában mozognak, kevesebben kerülnek a kereső ember szeme elé.

A trópusi pillangók fajainak száma több tízezerre tehető. Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy jelenlegi ismereteink szerint Magyarországon 164 pillangófaj él.

BUSALEPKÉK (HESPERIIDAE)

A napsütötte réteken, mezőkön, napfényes időben szinte szökellve repülő színes lepkék: a busalepkék. Fölfelé tartott szárnyakkal ülnek, táplálkoznak a rétek terített asztaláról. Éltető elemük a napfény; mihelyt felhő takarja el a napot, ők is elbújnak.

A világon mindenütt megtalálhatók, de a fajok zöme a melegebb tájakon él. Míg Amerika trópusain ezernél több faj honos, addig Eurázsiában mintegy kétszázra tehető a fajok száma. Magyarországon 18 fajuk ismert.

Rokonsági viszonyaik vitatottak, ez az a család, amely rendszertanilag „kilóg” a többi nappali lepke sorából. Csápjuk alakja különösen jellegzetes: a csápbunkó vége horgas. Homlokuk széles, a csáp tövéről a szemek fölé „hajtincs” borul. Hernyójuk testi felépítése és életmódja is eltér a többi nappali lepkéétől.

1. Óriás-sebeslepke (Pyrrhocalcia iphis). A busalepkék egyik legnagyobb faja: elülső szárnyainak fesztávolsága 65–85 mm, a nőstények nagyobbak a hímeknél. Képünk a nőstényt ábrázolja, a hím mintázata kevésbé szembetűnő. Hazája Sierra Leone.

2. Kékfényű sebeslepke (Coeliades chalybe). Szárnyfesztávolsága 45–55 mm. Szárnyainak alapszíne sötét, mintázata fémfényű türkizkék. Ugandában él.

3. Fülöp-szigeti sebeslepke (Hasora borneensis mavis). Szárnyainak fesztávolsága 40–50 mm. Sötétbarna szárnyaival egyes kisebb termetű európai fajokra emlékeztet. A Fülöp-szigeteken honos.

4. Vérpettyes fecskelepke (Amenis pionia). Kisebb termetű faj, a szárnyak fesztávolsága: 40–45 mm. Gyors mozgású, hegyes szárnyú lepke. Hazája Venezuela.

5. Sárgacsíkos sebeslepke (Celaenorrhinus illustris deroa). Az előző fajoknál kerekdedebb szárnyú lepke, szárnyfesztávolsága 40–45 mm. Ugandában él.

1

2

3

4

5

1. Nagy kolibrilepke (Phocides pigmalion). Nevét a kolibrire emlékeztető alakjáról kapta ez a világos-sötét tarkázatú lepke. Szárnyfesztávolsága 45–50 mm. Hazája Peru.

2. Csillagos kolibrilepke (Alera vulpina). Az előző fajhoz hasonló alakú, de mintázata attól teljesen eltérő. Szárnyfesztávolsága 40–45 mm. Ez is amerikai faj: Ecuadorban honos.

3. Üvegfoltos fecskelepke (Myscelus phoronis). Különféle lepkecsaládokban előfordul az a jelenség, hogy egyes fajok szárnyain ún. „üveges” sejtek, vagyis pikkelyek nélküli foltok vannak. Mintázatuk ettől egészen sajátságos képet ölt. Az üvegfoltos fecskelepke szárnyainak fesztávolsága 45–50 mm. Hazája Peru. (Képünk a lepke fonákját mutatja.)

4. Ausztráliai sebeslepke (Hasora discolor). Szárnyainak fesztávolsága 40–45 mm. Új-Guineában él. (Képünk a lepkét fonákjáról mutatja.)

5. Szőrös liliomlepke (Megathymus streckeri). Nagy termetű, bozontos testű lepke, szárnyainak fesztávolsága 65–75 mm. Mintázata arról árulkodik, hogy az északi félteke lakója, a hozzá hasonló formák Európában is előfordulnak. Hazája az USA.

Mint láthattuk, a busalepkék közepes vagy kis termetű fajok, elülső szárnyaiknak fesztávolsága 18–90 mm között van, többségüké azonban nem haladja meg a 40–50 mm-t. Testük vaskos, izmos felépítésű. Szárnyaik erősek, hegyesek, gyors repülésre valók, sikló-vitorlázó repülést nem tesznek lehetővé. A busalepkék hernyói orsó alakúak, többnyire zöldesek vagy sárgásak, a trópusi fajok között azonban élénk színű, csíkos és pöttyös hernyók is vannak. Összeszövik a leveleket, és abban élnek, ott is bábozódnak be. A fajok nagy részének hernyója fűféléken él. Bábjuk sima.

1

2

3

4

5

PILLANGÓK (PAPILIONIDAE)

A nagy termetű, erőteljes felépítésű, zömmel „fecskefarkú" lepkék tartoznak ide. Fejszőrzetük hosszú, csápbunkójuk nagy, nyelvük hosszú, erőteljes, mindhárom lábpárjuk jól fejlett.

Hatalmas termetük, a tarka, élénk színű szárnyakkal, a legfeltűnőbb nappali lepkékké teszi őket. A nagy szárnyfelületnek, valamint az izmos testnek köszönhetik, hogy a nappali lepkék között ők a legjobb repülők, a sikló-vitorlázó repülés igazi mesterei.

Kedvelik a napfényt és a meleget. Virágról virágra szállnak, nektárral táplálkoznak, de csak rövid időre telepednek le egy-egy virágra.

A fecskefarkú vagy villás farkú fajokat három csoportba sorolják: 1. a *valódi fecskefarkúak* a legismertebb fajokat foglalják magukba, 2. a *kardfarkúak* (vagy *sárkánylepkék*), farka rendkívül hosszú, és 3. a *méregevők* hernyói egy mérges növény, a farkasalma (Aristolochia) zöld részeit fogyasztják, amelytől testükbe méreg épül be, s így ellenségeik számára ehetetlenné válnak.

Ebbe a családba tartoznak még a trópusokon elterjedt híres paradicsomlepkék vagy madárlepkék (Ornithoptera) és az Apollólepkék (Parnassius) is, ez utóbbiak azonban csak a mérsékelt égöv hűvösebb klímájú területein honosak, a trópusokon nem élnek.

1. Havasi pillangó (Bhutanitis lidderdalii). A Bhutanitis-fajok Ázsia magashegységeiben élnek. A képünkön bemutatott havasi pillangó India hegyvidékein honos. A szárnyak fesztávolsága: 10–11 cm.

2. Császárpillangó (Teinopalpus imperialis). Ez a faj szintén India lakója, és ahogy az előző faj is, ez is a valódi fecskefarkúakhoz tartozik. Szárnyfesztávolsága meghaladja a 11–12 cm-t.

1

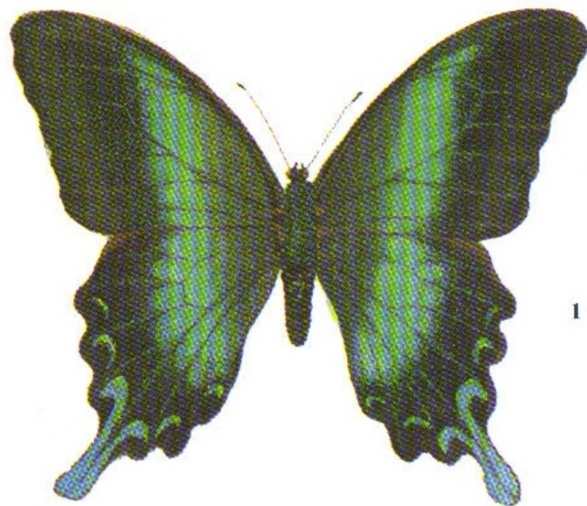

2

1. Pompás fecskefarkú (Papilio blumei). A valódi fecskefarkú lepkék (Papilio-fajok) sokfelé megtalálhatók, a legszebb fajok azonban a trópusokon élnek. Míg az európaiak világos színű, többnyire sárgás alapon sötét csíkokból álló mintát viselnek, addig a trópusokon sötét alapszínű, fémesen csillogó mintázatú fajok is élnek. Ezek egyik legszebbike a Celebeszen élő pompás fecskefarkú. Hatalmas lepke: terebélyes szárnyainak fesztávolsága 11–12 cm.

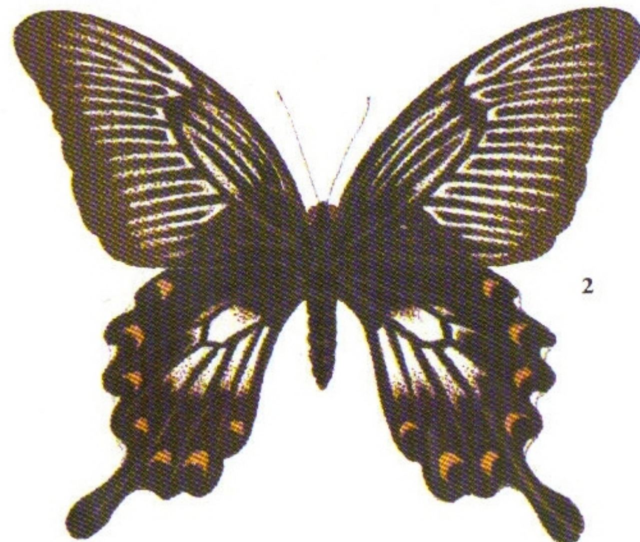
2. Csíkos fecskefarkú (Papilio ascalaphus). Ez az előző fajnál is nagyobb termetű lepkefaj szintén Celebeszen él. Szárnyfesztávolsága 12 cm körül van.

A fecskefarkú lepkék hernyói tömzsi, zömök állatok; egyes fajok hernyója meztelen csigára emlékeztet. Fejük mögött villa alakú, behúzható szarvacskát viselnek. Ha megzavarják őket, kitolják a bűzös váladékot árasztó szervet, állítólag így védekeznek ellenségeikkel szemben. A tápnövényeken szabadon, rejtőzködés nélkül élnek.

Bábjuk alakja szögletes, fejük kéthegyű sisakra emlékeztet. A hernyók bábozódás előtt farvégüket az alzathoz rögzítik, majd derekuk köré selyemszálat szőnek. Bábbá vedlésük után a bábot ezek a szálak szilárdan tartják.

1

2

1. Celebeszi kardoslepke (Graphium androcles). Ez a faj a kardfarkú (vagy sárkány-) lepkék jellegzetes képviselője. Szárnyfesztávolsága 75–80 mm, farka 40–50 mm hosszúságú.

2. Kékholdas fecskefarkú (Papilio arcturus). A legszebb fémfényű fecskefarkú lepkék egyike. Szárnyfesztávolsága 80 mm körül van. Indiában él.

A pillangók minden földrészen megtalálhatók, a legnagyobb és legszínesebb fajok a trópusokon élnek. Mintegy 700 fajuk ismert, a fajok nagy része a meleg égövön él. Eurázsiában körülbelül 70 faj, közülük Magyarországon öt faj található.

A fecskefarkú lepkék leginkább a trópusi vidékeken terjedtek el, sok fajuk él a sűrű, áthatolhatatlan trópusi őserdőkben. Az utóbbi évtizedekben számos, a tudományos leírásokban addig ismeretlen, új fajuk került elő, az újabb és újabb kutatóexpedíciók révén. Bizonyára a nehezen megközelíthető trópusi vidékek, elsősorban a településektől távoli őserdők még további ismeretlen fajokat rejtenek.

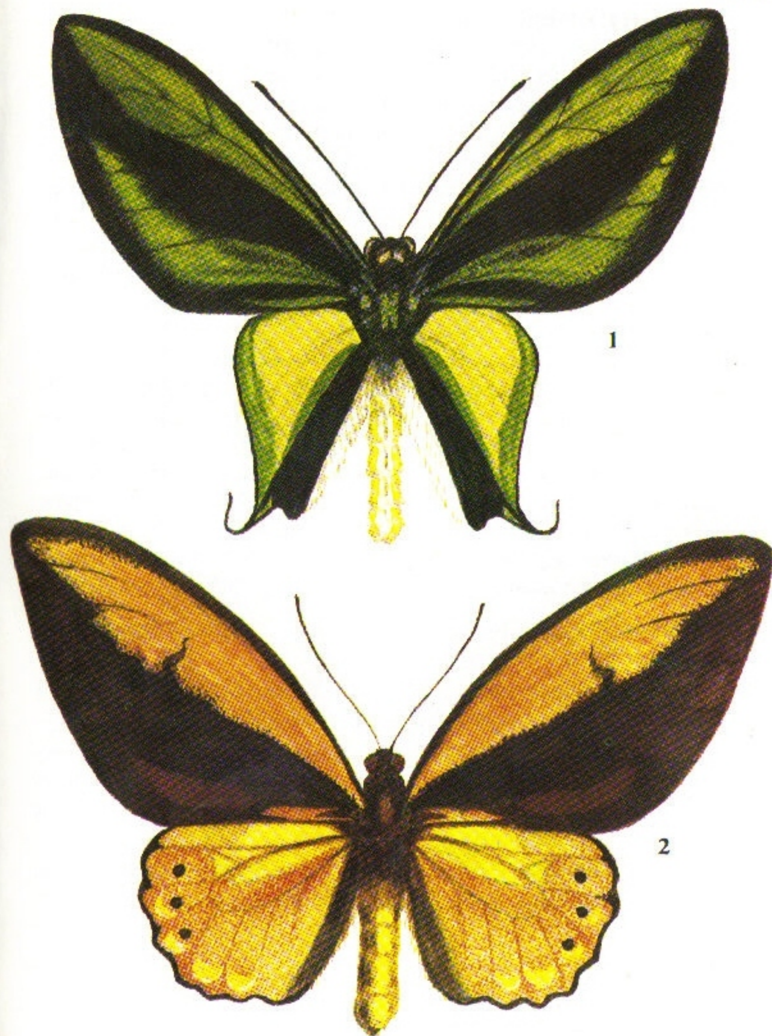

1. Paradicsomlepke (Ornithoptera paradisea). Ez a lepkefaj a paradicsomlepkék (Ornithoptera-fajok) névadó faja. Szárnyainak alakja a valódi fecskefarkú lepkékére emlékeztet, de a fémesen csillogó, zöld színű szárny a paradicsomlepkék jellegzetes bélyege. Szárnyfesztávolsága 10–11 cm. Új-Guineában él.

2. Krőzus-lepke vagy **mocsári madárlepke** (Ornithoptera croesus). A paradicsomlepkék sok fajának szárnyai fémes zöld vagy narancsszínben csillognak. A legszebb fajok egyike a narancsszínű Krőzus-lepke. Szárnyainak fesztávolsága 13–14 cm. A *Maluku-* (*Molukki-*) *szigeteken* honos.

A madárlepkék vagy paradicsomlepkék (Ornithoptera-fajok) a trópusok leghíresebb lepkéi. Példányaik a lepkegyűjtemények féltve őrzött kincsei. Legnagyobb termetű fajaik a Góliát-lepkék (Ornithoptera goliath, O. alexandrae), a legnagyobb pillangók, szárnyfesztávolságuk elérheti a 20 cm-t. Feltűnő a paradicsomlepkék ivari kétalakúsága. Míg a hímek szárnyának bársonyfekete alapján fémesen csillogó, élénk színű mintázat van, addig a nőstények barnák, szürkék vagy feketék.

A paradicsomlepkék a melanéziai szigetvilágban élnek, s mivel terjeszkedésüknek útját állja a tenger, az egyes szigeteken sok a helyi forma, amelyek alfaji, esetleg faji értékűek is lehetnek. A lepkéket nehéz gyűjteni, többnyire az őserdők lombkoronájában élnek. A szigetvilág bennszülöttei hamar felismerték, hogy a paradicsomlepkék hernyóinak gyűjtése és a lepkék hernyóból való tenyésztése egészen jól jövedelmező üzlet, a nagy turistaforgalomban a ragyogó színű lepkék mindig jól értékesíthetők.

FEHÉRLEPKÉK (PIERIDAE)

Régen özöndékeknek hívták ezeket a többnyire világos, zömmel fehér vagy sárga alapszínű lepkéket, amelyek valóban elözönlötték hajdanában a réteket. A nappali lepkék legismertebb képviselői voltaképpen, hiszen a káposztalepkét – ha másképp nem, hát képről – talán mindenki ismeri. A trópusi fajok sokkal változatosabb színűek, mint az itthoniak, de igazán tarka lepke csak kevés van közöttük. Gyakori jelenség a *szexuális* és a *szezondimorfizmus*, vagyis a két ivar, a hím és a nőstény, illetve az egyes nemzedékek egymástól eltérő formája.

Gyenge vagy közepes röptűek, kevés közöttük az izmos testű, jól repülő faj. Melegkedvelők, napsütötte rétek tisztásain táplálkoznak, némelyikük vízigényes, ezért szomjukat oltani olykor tömegesen lepik el az útszéli tócsákat, a szivárgó vizeket. Hernyóik karcsúak, többnyire zöldek vagy zöldesek, csíkosak vagy foltosak. Bábjuk hegyes fejű, potrohvégén selyemszál köti az alzathoz.

A család az egész Földön elterjedt, mintegy kétezer fajuk ismert. A legnagyobb fajszámot a trópusokon érik el. Magyarországon 18 fajuk él. A család legszebb trópusi fajai: a tündérlepkék.

1. **Kormos tündérlepke** (Charonias eurytele). Szárnyfesztávolsága megközelíti a 6 cm-t. Ecuadorban honos.

2. **Narancsos tündérlepke** (Cepora iudith malaya). Kisebb termetű faj, szárnyfesztávolsága 5 cm körüli. Malájföldön él.

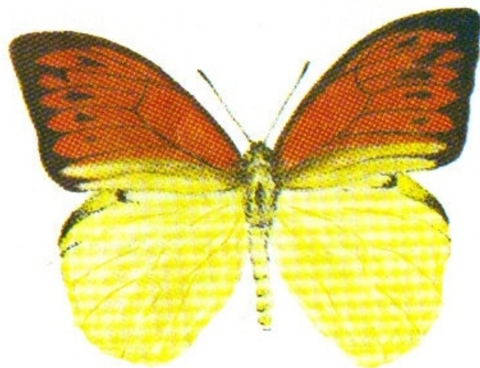
3. **Tarka tündérlepke** (Delias henningia). A legszebb színű fajokhoz sorolhatjuk pompásan rajzolatos szárnyai miatt. Szárnyfesztávolsága 6 cm körül van. A Fülöp-szigeteken honos. (Képünk a lepke fonákját mutatja.)

4. **Nagy tündérlepke** (Hebomoia leucippe). A család egyik óriása: szárnyfesztávolsága 9 cm körüli. Hazája Amboina.

1

3

2

4

BOGLÁRKALEPKÉK (LYCAENIDAE)

Ez a több ezer fajt számláló óriási lepkecsalád zömmel a trópusokon él, de képviselői a mérsékelt égövön is megtalálhatók. Magyarországon 52 fajukat ismerjük.

Általában kis termetű lepkék, a legkisebbek elülső szárnyainak fesztávolsága nem éri el a 2 cm-t, az óriások sem nagyobbak 8 cm-nél. A nagy termetű fajok a trópusokon honosak. A legtöbb faj szárnya fémesen csillog, soké közöttük kékesen fénylik, ezek az *igazi boglárkalepkék* (Polyommatinae). Külön alcsaládba tartoznak a fémesen vöröslő *tűzlepkék* (Lycaenidae). A *csücsköslepkék* (Theclinae) szárnyai szerényebb színűek, szürkések-barnásak.

A lepkék feje kerek, csápjuk feketén-fehéren gyűrűzött. Nyelvük jól fejlett. Toruk és potrohuk viszonylag gyönge, szárnyuk azonban erős. Kedvelik a napfényt, a rétek virágain táplálkoznak, sok közöttük a nedvességkedvelő faj. Némely faj életmódja rendkívül érdekes; hangyákkal élnek együtt az ún. *myrmecophil* fajok.

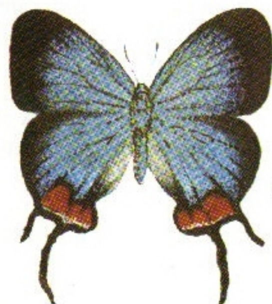
1. Koronás fecskeboglárka (Evenus coronatus). Kék színű, fémes csillogású lepke, szárnyfesztávolsága 50 mm körül van. Ecuadorban él. (Képünk a nőstényt mutatja.)

2. Pompás fecskeboglárka (Evenus regalis). Az előző faj közeli rokona, annál valamivel kisebb termetű, fesztávolsága 45 mm körüli. Brazíliában honos.

3. Kolorádói csücsköslepke (Hypaurotis crysalus). Fémes csillogású, apró termetű lepke, szárnyfesztávolsága 35 mm körül van. Az USA déli államaiban él.

4. Borneói rezesboglárka (Arhopoda horsfieldi leokrates). Tarka, közepes termetű, szárnyfesztávolsága 45 mm körüli. Borneón él.

5. Új-guineai rezesboglárka (Arhopoda hercules herculina). Nagy termetű, fémfényű lepke, szárnyfesztávolsága 50–55 mm. Új-Guineában honos.

1

2

3

4

5

1. Genovéva-selyemboglárka (Ogyris genoveva gela). Nagy termetű, fémesen csillogó, tarka mintázatú lepke. Szárnyfesztávolsága 50 mm körül van. Ausztráliában él.

2. Ezüstfonákú rezesboglárka (Curetis santana malayica). A tűzlepkék jellegzetes képviselője, élénkvörös színű, erős röptű lepke. Szárnyfesztávolsága 40 mm körüli. Malájföldön honos.

3. Zebraboglárka (Japonica saepestriata). A boglárkalepkék egyik, Japánban élő, érdekes mintázatú képviselője. Szárnyfesztávolsága 35 mm körül van. (Képünk a lepkét fonákjáról mutatja.)

4. Kékfényű villásboglárka (Aphnaeus orcas). Kis termetű afrikai faj. Szárnyfesztávolsága 25 mm körüli. Kenyában honos. (Képünk a lepke fonákját mutatja.)

5. Pajzsoshernyójú bundáslepke (Liphyra brassolis). Nagy termetű faj, szárnyainak fesztávolsága 60–65 mm. Ausztráliában él.

A boglárkalepkék hernyói orsó alakúak, ászkaszerűek. Sokféle növényen élnek, némely faj hernyói a lombkoronaszintben, másoké a gyepszintben (elsősorban pillangós virágú növényeken) lakmároznak. Vannak termések belsejében élő, magevő fajok is.

Sok faj hernyójának egyik hátulsó testszelvényén édes váladékot kiválasztó szerv van. Ezt a váladékot a hangyák kedvelik, s az ízletes csemege miatt látogatják a hernyókat. Sőt olyan fajok is vannak, amelyeknek a hernyóit a hangyák becipelik a bolyba, s ott szinte háziállatként táplálják, nevelgetik őket.

A legtöbb faj hernyója bábozódás előtt függőleges helyzetben, fejjel lefelé csüng, potrohvégét az alzathoz erősíti, majd derekát egy selyemszállal rögzíti. Hernyóbőrét levedli, bábbá alakul. A hangyabolyban élő fajok hernyói a talajban bábozódnak be.

1

2

3

4

5

CSŐRÖSLEPKÉK ÉS MOZAIKLEPKÉK

Csőröslepkék (Libytheidae). Sajátságos alkatú lepkék. Nevüket a feltűnően hosszú ajaktapogatójuk (palpus labialis) miatt kapták, amely valósággal csőrszerű, elülső szárnyuk szögletes, csipkés szélű.

Rendkívül kis fajszámú család, alig tucatnyi fajuk ismert. Eurázsiában mindössze két faja él, közülük egyik Magyarországon is megtalálható. Egy-egy kontinensen általában mindig csak egyetlen faj képviseli.

Hernyóik karcsúak, zöldek: az ostorfán (Celtis) tanyáznak. Bábjuk fejjel lefelé csüng a tápnövényen.

1. Maláji csőröslepke (Libythea myrrha). Családjának jellegzetes képviselője, a fajok többsége leginkább rá hasonlít. Szárnyfesztávolsága 45–50 mm. Indiában és Malájföldön honos.

2. Új-guineai csőröslepke (Libythea geoffroyi maenia). A csőröslepkék egyetlen lila színű, fémes csillogású faja. Szárnyfesztávolsága 50 mm körüli. Új-Guineában él.

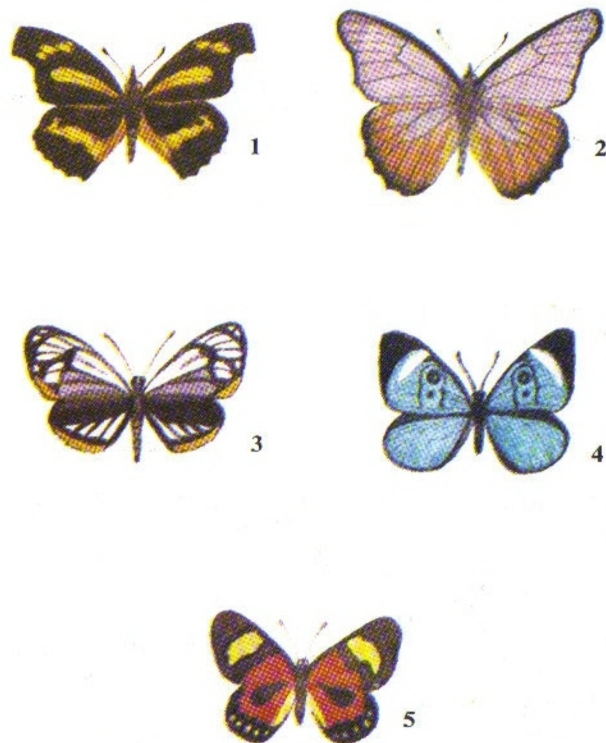
Mozaiklepkék (Riodinidae, Nemeobiidae). Nagy fajszámú család, kétezernél több fajuk ismert, leginkább Amerika trópusi tájain élnek. Európában, így Magyarországon is csupán egy fajuk honos.

Kis termetű vagy közepes nagyságú lepkék, szárnyfesztávolságuk 20–65 mm között van. A legkülönbözőbb színezetű és mintázatú fajok fordulnak elő köztük, talán a legszebb pillangók.

3. Ékes mozaiklepke (Stalachtis zephyritis evelina). Kis termetű, tarka szárnyú lepke, szárnyfesztávolsága 40 mm körül van. Brazíliában él.

4. Ecuadori bársonyfolt (Mesosemia loruhana). Fémesen csillogó, kék színű, szárnyfesztávolsága 40 mm körüli. Ecuadorban honos.

5. Piros mozaiklepke (Themone pais). Pirosan tarkázott apró lepke. Szárnyfesztávolsága 35 mm körül van. Brazíliában él.

1. Pirospettyes ördöglepke (Melanis pixe). Feltűnő színezetű, gyors mozgású, apró termetű lepke, szárnyfesztávolsága 35–40 mm. Chilében él.

2. Csíkos farkaslepke (Chorinea sylphina). Villás farkával a fecskefarkú lepkékre emlékeztet. Szárnyfesztávolsága 35 mm körül van. Bolíviában honos. (Képünk a lepkét fonákjáról mutatja.)

3. Piros ördöglepke (Aricaris flammula). Gyors röptű, tarka színezetű kis lepke. Szárnyfesztávolsága 40 mm körül van. Peruban él.

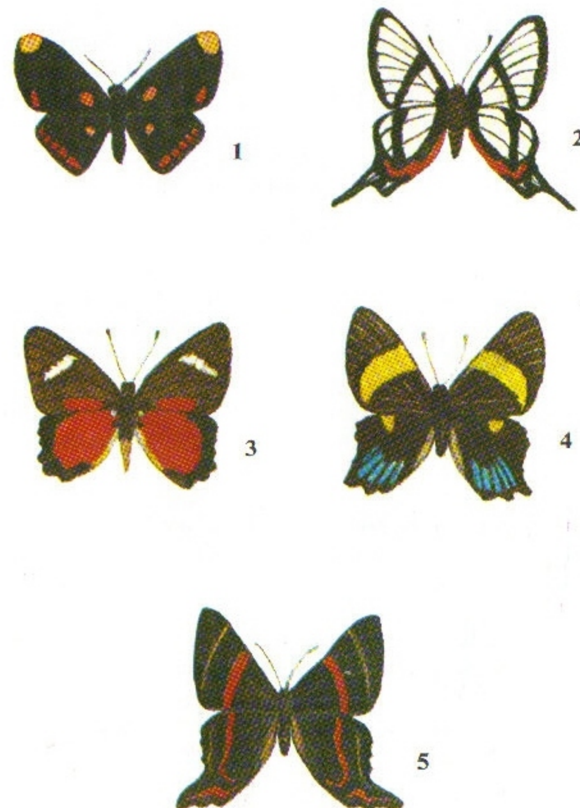
4. Pompás farkaslepke (Ancyluris inca). Tarka mintázatú lepke, hátulsó szárnyai csücsökben végződnek. Szárnyfesztávolsága 35–40 mm. Kolumbiában honos.

5. Örvös farkaslepke (Ancyluris aulestes lamprotaenia). Az előző faj Ecuadorban élő rokona. Szárnyfesztávolsága 35–40 mm.

A mozaiklepkék szeme kicsi, homlokuk széles. A nősténynek mindhárom pár lába egyformán fejlett járóláb, a hím viszont csak a 2. és 3. pár lábát tudja használni, az első lábpár csökevényes.

Apró termetük és színpompájuk miatt a lepkék kolibrijeinek is nevezik őket. Életmódjuk rendkívül változatos, sok a rejtett életmódú faj, ezek otthonukban is csak ritkán kerülnek szem elé. Más fajok feltűnőek, virágokat látogatnak, és a félárnyékos erdei tisztásokon röpködnek.

Hernyóik ászkaszerűek, zöldesek vagy feketések, finom szőrzet borítja őket. Néhány faj hernyóján tarka szemölcsök ékeskednek. A gyepszintben, a cserje- és a lombkoronaszintben egyaránt élnek mozaiklepkefajok a sokféle növényen. A bábok különféle színűek és alakúak. Némelyik faj bábja fejjel lefelé csüng, másoké a levelek felületére van kötözve selyemszállal.

ZEBRALEPKÉK (HELICONIIDAE)

A zebralepkék Amerika trópusi részein élnek. Nem nagy család, mintegy 70 fajuk ismert. Csak kevés faj hatol fel a mérsékelt klímájú területekre, így mindössze négy faj él csak az USA déli államaiban.

A családba igen hasonló alkatú fajok tartoznak. Jól jellemzi őket a tipikus formájú, keskeny, megnyúlt szárny, a hosszú csáp és a karcsú potroh. Méretük is viszonylag egységes: a szárnyak fesztávolsága 60–100 mm között van.

A zebralepkék ún. „védett" lepkék, mert undorító, bűzös testfolyadékuk megvédi őket a ragadozóktól. Biztonságukat szinte reklámozzák, ragyogó színeikkel és lassú, lomha röptükkel felhívják magukra a figyelmet. Vannak fajok, amelyek rendkívüli mértékben hasonlítanak egymáshoz, sőt más családok fajaihoz is. Meghatározásukat nehezíti az is, hogy a fajon belüli változatosság is nagy, és a különböző fajoknak ráadásul egymáshoz nagyon hasonló *formái* is vannak.

1. **Topázcsíkos zebralepke** (Heliconius doris aristomache viridis). E faj színezete a zebralepkék egyik jellegzetes színkombinációját mutatja. Szárnyfesztávolsága 75–80 mm. Kolumbiában honos.

2. **Smaragdcsíkos zebralepke** (Heliconius doris viridana). Az előző fajnak egy eltérő formája. Szintén Kolumbiában él.

3. **Narancscsíkos zebralepke** (Heliconius burneyi hubneri). Brazília a zebralepkék földrajzi elterjedésének egyik központja. Itt él a narancsszínű zebralepke is. Szárnyfesztávolsága 80 mm fölé is mehet.

1

2

3

1. Vérfoltos zebralepke (Heliconius melpomene vulcanus). Ez az egyszerűbb mintázatú faj Kolumbiában él. Szárnyfesztávolsága 75 mm körül van.

2. Változékony zebralepke (Heliconius ethilla narcea physcoa). Ennek a zebralepkefajnak számos formája ismert. Képünkön a sárga mintázatú zebralepkék jellegzetes formáját láthatjuk. Szárnyfesztávolsága 75–80 mm. Peruban él.

3. Gyöngyös zebralepke (Philaetria dido). Táblánkra pillantva is szembetűnik, hogy ez a faj szárnyának színezetével és alakjával eltér a többi zebralepkétől. Szárnyfesztávolsága 75–80 mm. Peruban honos.

4. Baltaszárnyú zebralepke (Podotricha euchroia caucana). Ezt a fajt is elsősorban a szárnyak alakja különíti el a zebralepkék többségétől. Szárnyfesztávolsága 75–80 mm. Kolumbiában él.

A zebralepkék érdekes tulajdonsága az ún. *aggregációs hajlam.* Az azonos fajú lepkék szívesen gyűlnek össze tömegesen az erdők tisztásain, és éjszakára „alvógyülekezetet" alkotnak: fürtökben lógnak le az alacsonyabb cserjék ágairól. Nappal azután szétszélednek, de több napon át esténként mindig visszatérnek ugyanarra a helyre táborozni.

A zebralepkék tövises hernyói szinte kizárólag a szép golgotavirág-féléken (Passifloraceae) élnek. Bábjaik is tüskések, hátuk púpos. A tápnövény törzsén fejjel lefelé csüngenek.

1

2

3

4

TÁNCOSLEPKÉK (ACRAEIDAE)

A táncoslepkék sok tekintetben hasonlítanak a zebralepkékre, s mintha Afrika trópusi vidékein az utóbbiakat helyettesítenék. A család fajainak többsége Afrikában honos, csak kevés faj él az indo-ausztráliai faunában (Indonéziától Ausztráliáig terjedő terület) és Dél-Amerikában. Közepes létszámú család, az ismert fajok száma háromszáz alatt van.

A lepkék mind színezetben, mind méretben sokkal jobban különböznek egymástól, mint az imént látott zebralepkék. Sok faj kellemetlen váladékot áraszt, amely megvédi őket ellenségeikkel szemben. Eme tulajdonságból más családokba tartozó lepkefajok is hasznot húznak. Bár ők maguk semmiféle visszataszító anyagot nem tudnak kibocsátani, de mert megtévesztésig hasonlítanak a „védett" táncoslepkékhez, őket is elkerülik megtévesztett támadóik.

Lárváik tüskések, az afrikai fajok fő tápnövénye a golgotavirág (Passiflora). Az amerikai fajok sokféle növényen élnek.

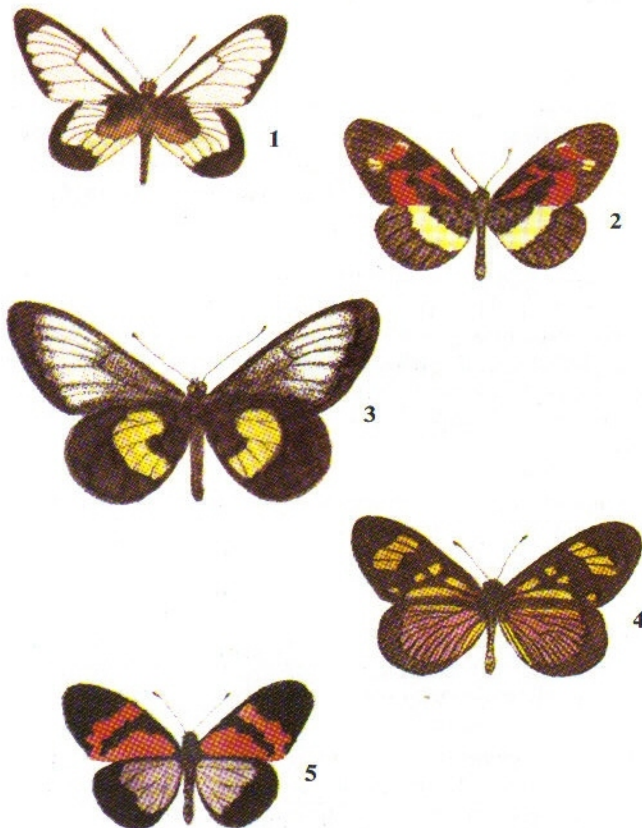
1. **Üvegfoltos táncoslepke** (Acraea semivitrea). Szárnyfelületének nagy része áttetsző. Szárnyfesztávolsága 50–55 mm. Afrikai faj: Ugandában honos.

2. **Vérfoltos táncoslepke** (Acraea althofi). Ez a vörös mintázatú faj is Ugandában él. Szárnyfesztávolsága 50–60 mm.

3. **Új-guineai táncoslepke** (Miyana meyeri). A kevés számú új-guineai táncoslepkék egyike, szárnyfesztávolsága 70–75 mm.

4. **Narancsos táncoslepke** (Actinote parapheles). Dél-amerikai faj: Brazíliában honos. Szárnyfesztávolsága 50–55 mm.

5. **Kis táncoslepke** (Actinote diceus). Az előzőnél kisebb termetű, dél-amerikai faj, szárnyfesztávolsága 45–50 mm. Kolumbiában él.

TARKALEPKÉK (NYMPHALIDAE)

Zömmel nagy termetű és színpompás lepkék. Mintázatuk többnyire bonyolult, változatos, nehezen leírható. Szemük nagy, ajaktapogatójuk előrefelé, fölfelé görbül. Nyelvük jól fejlett, csápjuk hosszú. Szárnyaik erőteljesek, elülső szárnyuk többnyire egyenlő oldalú háromszög alakú, külső szegélye gyakran csipkés vagy karéjos. Hátulsó szárnyuk lekerekített vagy kissé megnyúlt, egyes fajoknál csipkés vagy karéjos.

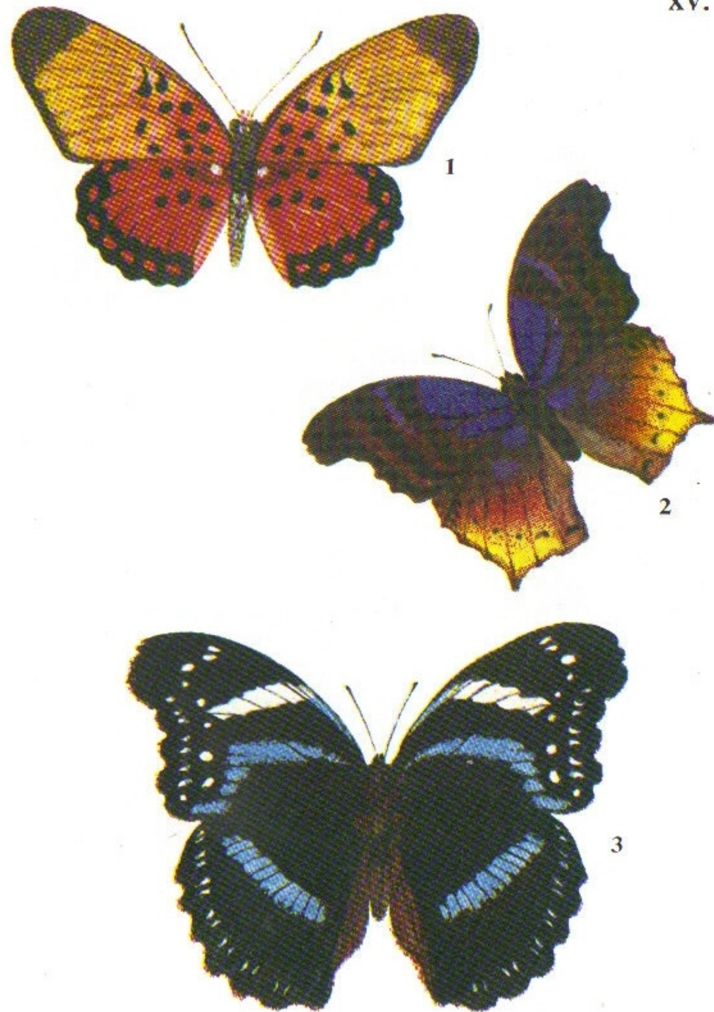
A szárnyak fonákja jellegzetes mintázatot mutat. Sok olyan nemzetség van a tarkalepkék között, amelyeknek a fajai csak a fonák mintái alapján különböztethetők meg egymástól. (Ezért láthatunk némely gyűjteményben megfordított példányokat, fonákjukkal fölfelé helyezték el őket a dobozban.)

Változatos méretűek, a legkisebb fajok nem érik el a 3 cm-t, a legnagyobbak szárnyfesztávolsága 13 cm körül van.

1. **Ál-táncoslepke** (Pseudacraea boisduvali trimeni). Az ál-táncoslepkék átmenetet alkotnak az előzőekben ismertetett táncoslepkék (Acraeidae) és a valódi tarkalepkék között. A képen bemutatott faj Kenyában él, szárnyfesztávolsága 9 cm körül van.

2. **Indiai viráglepke** (Terinos clarissa falcata). A viráglepkék már a tarkalepkék jellegzetes képviselői. Ez a faj Indiában, illetve Thaiföldön él. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm.

3. **Tanzániai rókalepke** (Hypolimnas antevorta). Ez a széles szárnyú, nagy termetű faj rokonságban áll a hazai rókalepkékkel, rajzolata azonban nem vöröses, hanem kék. Szárnyfesztávolsága 9–10 cm. Afrikai faj: Tanzániában honos.

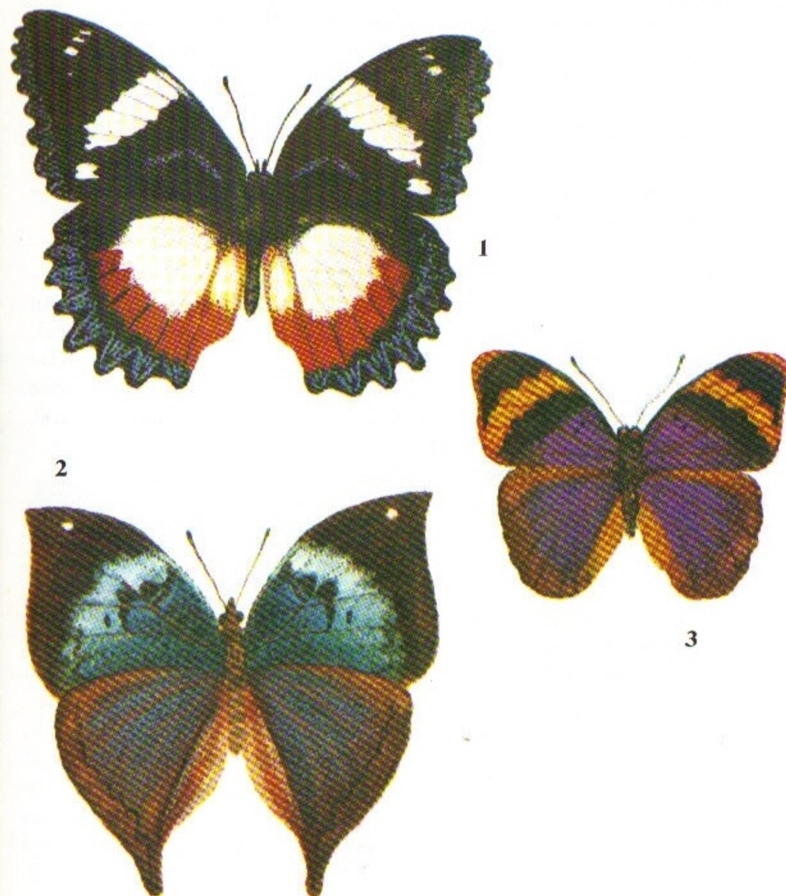
1. Madagaszkári rókalepke (Hypolimnas dexithea). Széles szárnyú, nagy termetű rókalepkefaj, szárnyfesztávolsága 9 cm körül van. Madagaszkáron él.

2. Maláji levéllepke (Kallima horsdfieldi philarchus). A levéllepkék feltűnő, színpompás pillangók – amíg repülnek. Szárnyuk fonákját különös mintázat tarkítja. Mihelyt leszállnak egy fára vagy bokorra, összecsukott szárnyukkal a zöld vagy a száraz falevélhez válnak hasonlóvá. A bemutatott faj Malájföldön él. Szárnyfesztávolsága 8 cm körül van. (Képünk a lepkét fonákjáról mutatja.)

3. Lilafényű sávoslepke (Euphaedra neophron violacea). A tarkalepkék között jó néhány fajnak a szárnyai többféle színben játszanak. A szárnyak felszíne fémesen csillog, s a csillogás mindig a fény irányától és a nézőponttól függ. A színjátszó lepkék egyik jellegzetes képviselője ez a közepes méretű, 6 cm körüli szárnyfesztávolságú lepkefaj. Kenyában honos.

Említettük, hogy a tarkalepkék szeme nagy, félgömb alakú, és hogy ajaktapogatójuk erős, pödörnyelvük jól fejlett. Három pár lábuk közül az első csökevényes, a hímeké erősebben, a nőstényeké kevésbé. Az első pár láb nem is vesz részt a járásban, az csak ún. „tisztogatóláb".

Gyakoriak a fajon belüli változatok, az ún. eltérések, *aberrációk*, s nem is kevés faj akad elfehéredett (albinisztikus) vagy elfeketedett (melanisztikus) példányokkal is.

1. Nagy viráglepke (Euthalia duda). Nagy termetű, kerekded szárnyú, jól repülő lepke. Hátulsó szárnyai fémesen csillognak. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Indiában él.

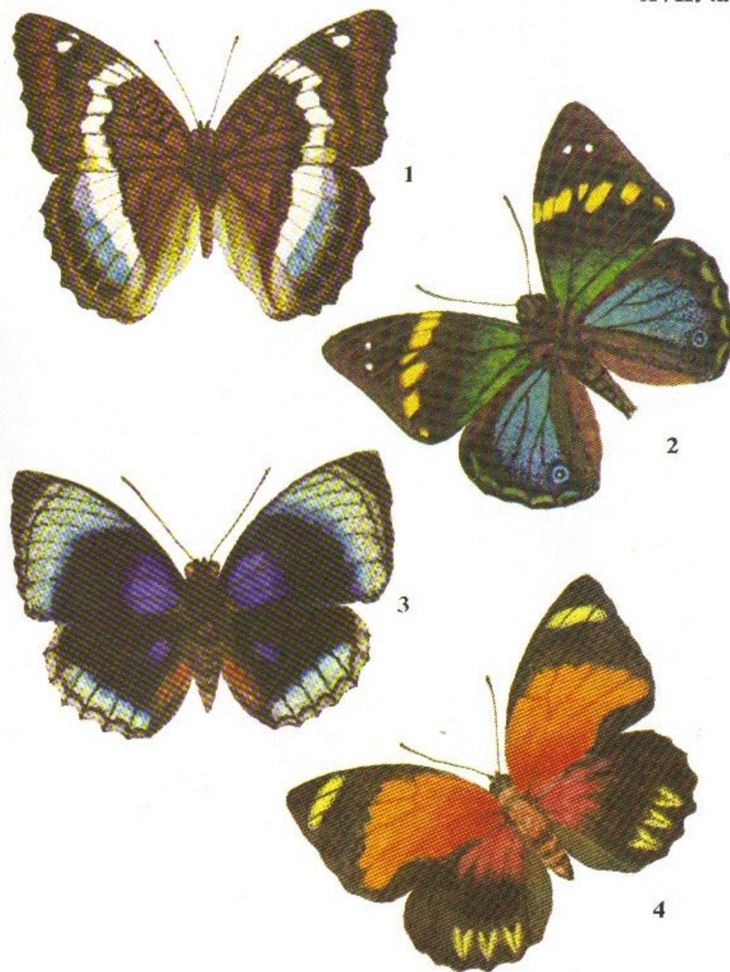
2. Új-guineai színjátszólepke (Apaturina erminea papuana). Nagyon színes, tarka mintázatú színjátszólepke. Elülső szárnyai zöldes, a hátulsók kékes fényben csillognak. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Új-Guineában honos.

3. Változékony bíborlepke (Agrias beata). Az Amerika trópusi vidékein élő bíborlepkék viszonylag egyszerűbb mintázata igazán pompás színekben ragyog. A szárnyakon mindig egy-egy szín uralkodik. Egyes bíborlepkefajok nagy területen elterjedtek, és a fajoknak különféle helyi formái ismertek. A változékony bíborlepke itt ábrázolt változatának szárnyán a lila és zöld szín dominál. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Peruban honos.

4. Narancsos bíborlepke (Agrias amydon pericles trajanus). Szárnyain a narancsvörös szín uralkodik. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Brazíliában él.

A tarkalepkék családja az egyik legnépesebb nappalilepke-család. Több ezer fajuk ismert, az egész világon elterjedtek, legnagyobb szín- és alakgazdagságukat a trópusokon érik el. Magyarországon 42 fajuk él.

A tarkalepkefajok zömmel az erdők, a napfényes erdei utak, tisztások lakói. Felhős, borús időben nem repülnek, s akkor is „elülnek", ha túl nagy a hőség, vagy ha számukra túlságosan erősen tűz a nap. A virágokat látogatják, ezért a mérsékelt égövön többnyire a gyepszint virágain találjuk, míg a trópusokon, ahol a virágok inkább a cserje- és lombkoronaszintben nyílnak, a tarkalepkék csak ritkán ereszkednek le az aljnövényzetre.

1. Pompás szivárványlepke (Prepona praeneste). A szivárványlepkék (Prepona-fajok) Amerika feltűnő tarkalepkéi; nagy termetűek, széles szárnyúak, tarka színűek és gyors mozgásúak. A pompás szivárványlepke szárnyfesztávolsága 9 cm körül van. Peruban honos.

2. Kis szivárványlepke (Prepona omphale amesia dives). Alakja az előző fajéhoz hasonló, mintázata azonban fémes kék csillogású. Szárnyfesztávolsága 8 cm körül van. Ez a faj is Peruban él.

3. Gyöngyös tigrislepke (Charaxes cithareon nairobicus). A tigrislepkék (Charaxes-fajok), szintén a tarkalepkék családjához tartoznak, az óvilág állatai, legtöbb fajuk Afrikában él. Alakjuk nagyon jellegzetes: hátulsó szárnyukon apró farkacskákat viselnek. A gyöngyös tigrislepke szárnyainak fesztávolsága 7–8 cm. Kenyában honos.

4. Tejfoltos tigrislepke (Charaxes lactetinctus busogus). Feltűnő, nagy termetű Charaxes-faj, szárnyainak fesztávolsága 8 cm körül mozog. Ugandában honos.

A tarkalepkék hernyói díszesek, testüket sorokba rendeződött tüskék borítják. Egyes fajokon a tüskék még el is ágaznak. Kivétel azonban a tigrislepkék és a színjátszólepkék nemzetségei, ahol a hernyók egészen simák, dísztelenek.

Sok faj hernyói csoportosan élnek, és csak bábozódás előtt széledtek szét. Tápnövénykörük rendkívül széles. A gyepszintben éppen úgy megtalálhatók, mint a cserje- és lombkoronaszintben. A bábok szögletesek, a legtöbb faj bábja fejjel lefelé csüng. Egyes fajok bábját fémesen csillogó foltsorok borítják.

1

3

2

4

PÁLMALEPKÉK (AMATHUSIIDAE)

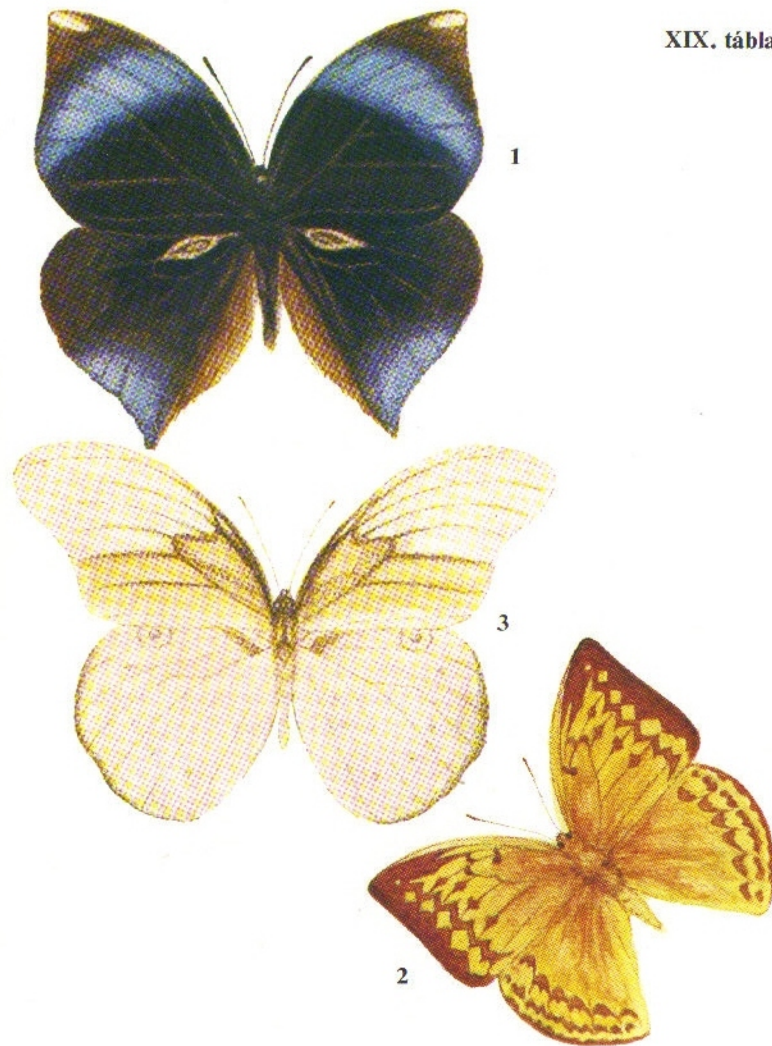
A pálmalepkék nincsenek sokan, a család száznál kevesebb fajt foglal magába. Európában nem élnek, a fajok túlnyomó része az indo-ausztráliai faunaterületen honos, mindössze két faj hatol be a palearktikus (eurázsiai) faunaterületre. Némely faj hernyói pálmalevelekkel táplálkoznak, s ezek olyan tömegesen jelenhetnek meg, hogy a pálmákat akár tarra is rághatják.

Nagy termetű, széles szárnyú lepkék, hátulsó szárnyuk fonákján szemfoltok láthatók. Zömmel közepes vagy nagy termetű fajok, a legkisebbek is nagyobbak 6 cm-nél. A nagy termetű fajok elérik a 15 cm-es nagyságot. Testük viszonylag gyönge, szárnyfelületük nagy, így nem jó repülők, csak kisebb távolságok berepülésére képesek.

1. Ál-azúrlepke (Zeudixia amethystus). Széles szárnyú, nagy szárnyfelületű, gyönge testű lepke. Mintázata kékes fémfénnyel csillog. Szárnyfesztávolsága 8–9 cm. Malájföldön él.

2. Indiai pálmalepke (Enisme euthymius tesselata). Ez a fakó színezetű lepke a pálmalepkéknek jellegzetes képviselője. Szárnyfesztávolsága 6–7 cm. Indiában honos.

3. Nagy bambuszlepke (Morphotenaris schoenbergi littoralis). A bambuszlepkék a mocsaras területek lakói, a bambusznádasokban élnek, onnan alig repülnek ki. A nagy bambuszlepke szárnyainak fesztávolsága 10–11 cm. Új-Guineában él.

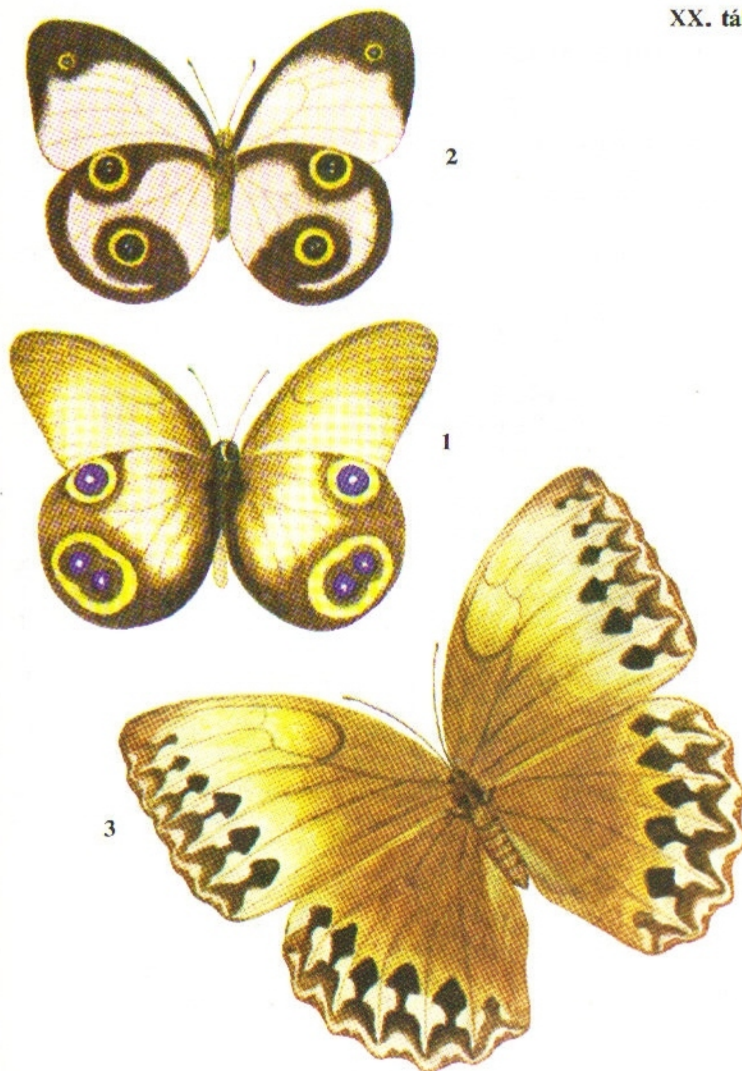
1. Sötét bambuszlepke (Taenaris domitilla). A bambuszlepkék szárnyainak fonákja jellegzetes mintázatú: hátulsó szárnyán nagy szemfoltok díszlenek. A szemfoltok mérete és helyzete jellegzetes, ezek alapján különítik el egymástól a fajokat. A sötét bambuszlepke szárnyfesztávolsága 8–9 cm. A Moluku-szigeteken honos. (Képünk a lepkét fonákjáról mutatja.)

2. Füstös bambuszlepke (Hyantis hodeva infumata). A füstös bambuszlepkén nemcsak a hátulsó szárnyak fonákján, hanem elülső szárnyán is láthatunk szemfoltokat. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Új-Guineában él. (Képünk a lepke fonákját mutatja.)

3. Kínai koronáslepke (Stichophthalma fruhstorferi). Ez a hatalmas termetű lepke a pálmalepkék egyik legnagyobb faja, szárnyfesztávolsága 11–12 cm. Kínában honos.

A pálmalepkék ugyan a nappali lepkékhez tartoznak, sok fajuk azonban életmódja alapján mégsem nappali lepke. Szürkületkor – este és hajnalban – repülnek, az erős napfény elől sűrű bozótba, erdőkbe, nádasokba rejtőznek.

Hernyóik főként egyszikű növényeken, csoportosan élnek. (A pálmák is és a pázsitfűfélékhez tartozó, nádtermetű bambuszok mind egyszikűek!) Szőrbóbitájuk, valamint villás fej- és faroknyúlványuk van. Bábjaik fejjel lefelé csüngenek.

AZÚRLEPKÉK (MORPHIDAE)

Az azúrlepkék vagy „morfók" a legközismertebb trópusi lepkék. A család – fajszámát tekintve – ugyan nem mondható nagynak, hiszen mindössze 80 körül van az idetartozó fajok száma. Elterjedési területük is viszonylag kicsi, valamennyi faj Amerika trópusi vidékein honos, ők a trópusi erdők leghíresebb és legfeltűnőbb lakói.

Bármely lepkekiállításon – múzeumban vagy magángyűjteményben – ragyogó kék fényű szárnyukkal a látogatók tekintetét elsőként ők vonják magukra. Szárnyuk tündöklő színe az idő múlásával sem fakul, mert a pikkelyek színüket és fényüket nem festéktől, hanem fizikai szerkezetüktől kapja.

Nem minden fajnak sajátsága azonban ez a fémes csillogású kék szín: vannak zöldesfehér és barnásrózsaszínű fajok is. Sok olyan faj is van, amelynek csak a hímje csillogó kék, a nőstény szerényebb köntöst visel.

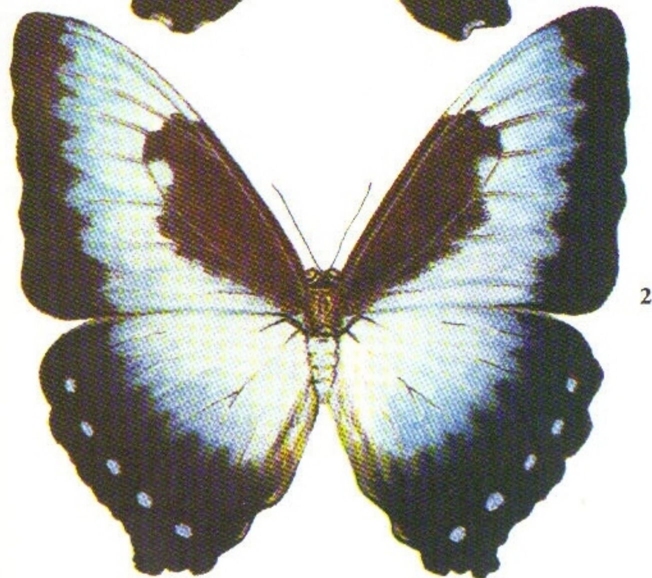
Többnyire nagy termetű lepkék, a legkisebb faj (Morpho rhodopteron) szárnyfesztávolsága 7–8 cm, a legnagyobb (Morpho hecuba) eléri a 20 cm-t.

1. **Sötét azúrlepke** (Morpho hecuba obidona). A legnagyobb termetű azúrlepkefaj, itt bemutatott formája 12–14 cm szárnyfesztávolságú. Brazíliában honos.

2. **Kékcsíkos azúrlepke** (Morpho cisseis). E nagy termetű faj fekete szárnyain fémes kék színű szalagok húzódnak. Szárnyfesztávolsága 12–14 cm. Ez a faj is Brazíliában honos.

1

2

1. Hosszúszárnyú azúrlepke (Morpho amphitrion). Szárnyainak alapszíne barna. A türkizkékes bevonat kifelé halványul. Szárnyfesztávolsága 13–14 cm. Peruban honos.

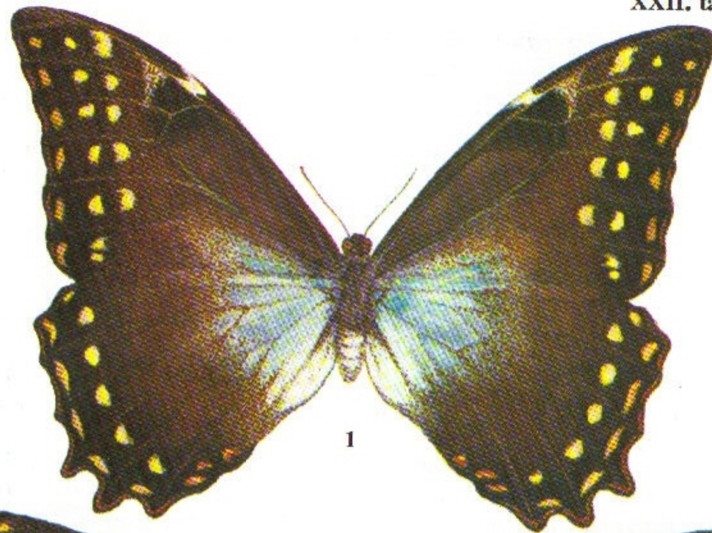
2. Heléna-azúrlepke (Morpho helena). A morfók egyes fajai nagymértékű ivari kétalakúságot, dimorfizmust mutatnak: a hímek kék fényűek, a nőstények sárgák-barnák. Képünk a Heléna-azúrlepke nőstényét mutatja. Szárnyfesztávolsága 15–16 cm. Ez a faj is Peruban él.

A morfók kimondottan nappali állatok, csak a nap legmelegebb időszakában, a dél körüli órákban aktívak. Életmódjuk változatos: sok faj erdőkben, erdőszegélyeken, a lombkorona szintjében él, mások az erdők aljnövényzetében, ismét mások az emberi települések környékét keresik fel.

A lepkék gyűjtése nem könnyű, hiszen elsősorban a magas fák lombkoronája körül röpködnek. A gyűjtők többféle módon is csalogatják őket. A lepkék nagyon kedvelik a hullott, erjedő gyümölcsöt; ezzel édesgetik le őket a földre.

A másik gyűjtési mód arra épít, hogy az ivarok egymásra találását a feltűnő kék szín segíti elő, így a gyűjtők megfelelő kék színű kendő lobogtatásával is le tudják csalogatni a lepkéket a fák közül.

A ritkább fajok valóságos vagyonokért cserélnek gazdát a rovarbörzéken a világ nagyvárosaiban.

1

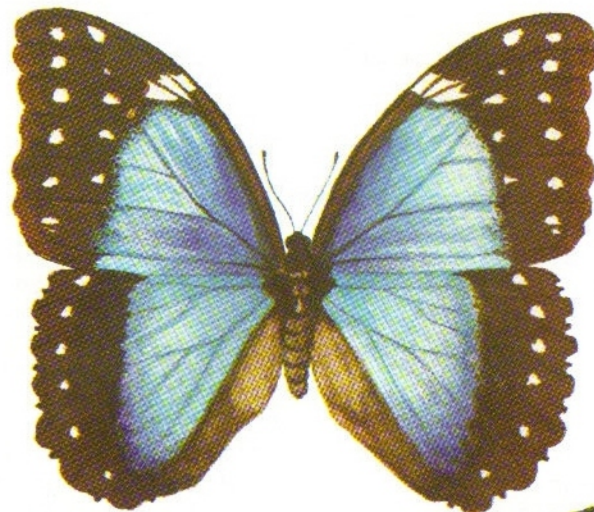
2

1. Tarka azúrlepke (Morpho menelaus terrestris). A tarka azúrlepke azoknak a fajoknak egyike, amelynek hímje és nősténye egyaránt fémes kék fénnyel csillog. Ez a faj Közép- és Dél-Amerika viszonylag nagy területén honos, elterjedési területén belül különféle alfajai élnek. Képünk a Braziliában élő alfaj (terrestris) nőstény példányát mutatja. Szárnyfesztávolsága 11–12 cm.

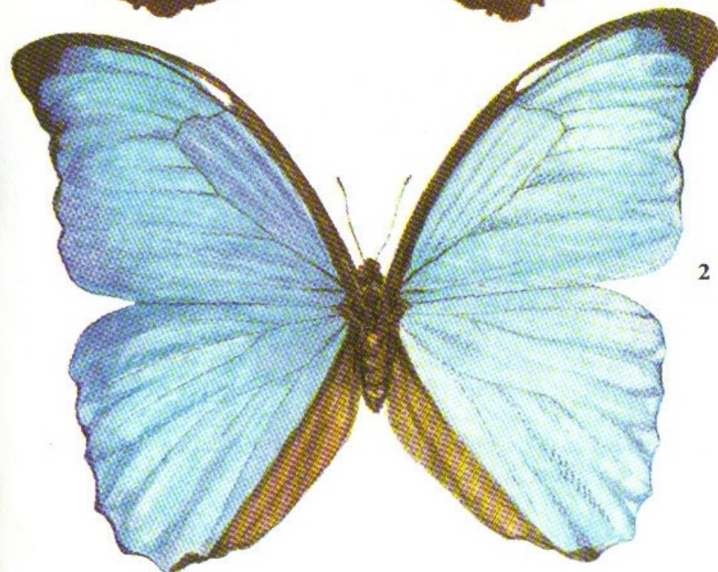
2. Fényes azúrlepke (Morpho amathonte). Az azúrlepkék között pompás világoskék fényben csillogó fajok is vannak. Ilyen a fényes azúrlepke is. Nagy termetű faj, szárnyfesztávolsága 13–14 cm. Kolumbiában él ez az ékszer szépségű lepke.

Az azúrlepkék petéi nagyok: 2 mm átmérőjűek is vannak közöttük. Hernyóik feltűnő színezetűek: ragyogó zöld, kék vagy vörös szőrbóbitát hordanak, és sok faj hernyójának színes farokvillája is van. Feltűnő tarkaságuk ellenére az azúrlepkék hernyóit alig ismerik, mert a hernyók leginkább a fák lombkoronájáig felkapaszkodó, kúszó liánokon élnek. Leggyakrabban a pillangós virágú növényekkel táplálkoznak.

A báboknak kiemelkedő szárnytokjuk és kis fejdudoraik vannak. A bábnyugalom mindössze 3–4 hétig tart.

1

2

AMAZON-LEPKÉK (BRASSOLIDAE)

Angolul baglyoknak (owls) nevezik ezeket a pillangókat: rendszertani értelemben ugyan nappali lepkék (a nappali lepkék jellegzetes anatómiai bélyegeivel), ám életmódjukat tekintve „baglyok", mert kerülik a napfényt, a szürkületi órákban röpködnek.

Nem nagy lepkecsalád, mintegy 80 fajukat ismerjük, elterjedési területük is meglehetősen korlátozott: Amerika trópusi részein, a déli szélesség 35. és az északi szélesség 20. foka között élnek. Többségük nagy termetű, a Caligo-fajok egynémelyikének szárnyfesztávolsága eléri a 20 cm-t. A legkisebb fajok 6 cm körüliek. Szárnyuk fonákján nagy szemfoltok ékeskednek, ezzel valószínűleg a madarakat riasztják el. A legtöbb faj szárnyainak felszíne tompa, fénytelen barna, de néhány fajé bíborszínű vagy a morfókéra emlékeztetően fénylő kék. Sok faj szárnyán illatfoltok, szőrpamacsok vannak. A hím a nősténytől alig különbözik.

A fajok többsége erdős területeken él. Hernyóik pálmákon, banánon, ananászon és más egyszikűeken lakmároznak, éjszaka táplálkoznak. Néhány közép-amerikai Caligo-faj ismert banánkártevő. Ezek a lepkék a szürkületi órákban tömegesen röpködnek a banánültetvények körül. Bábjaik fejjel lefelé csüngenek a tápnövényeken.

1. Nagy denevérlepke (Caligo uranus). Mexikóban honos, a denevérekhez hasonlóan az esti és hajnali órákban repül. Szárnyainak fesztávolsága 10 cm körül van.

2. Kis Amazon-lepke (Brassolis astyra). Ez is szürkületkor repülő faj. Brazíliában él. Szárnyfesztávolsága 8 cm körül van.

3. Banánlepke (Dasyophthalma rusina). Brazíliában honos, hernyója a banánon él. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm.

1

2

3

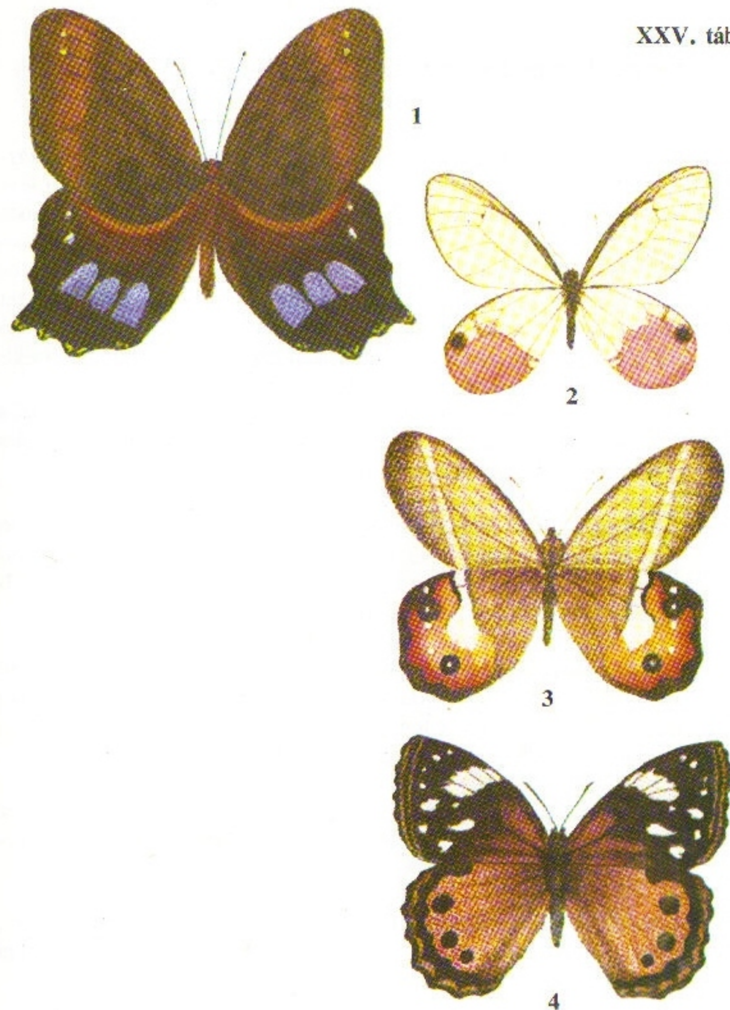
SZEMESLEPKÉK (SATYRIDAE)

Többnyire barna lepkék, szárnyuk fonákján szemfoltokkal; erdőkben, erdei tisztásokon és magas füves réteken élnek – így ismerjük a szemeslepkéket. A trópusokon élő fajok tarkábbak, színesebbek, de ők sem tagadhatják le a szerényebb rokonságot.

Közepesek vagy kis méretűek, a legnagyobbak (a trópusokon) 13 cm körüliek, a legkisebbek 3 cm-nél is kisebbek. A család az egész világon elterjedt, a trópusokon éppúgy, mint a mérsékelt övben. Egyes csoportjaik a hűvös tájak jellemző nappali lepkéi, ilyenek például az európai és ázsiai magashegységek szerecsenlepkefajai (Erebia). A család több ezer fajt számlál, közülük Magyarországon 27 él.

Fejük kicsi, szemük nagy, csápjuk karcsú. Nyelvük jól fejlett. Sok faj hímjeinek elülső szárnyán hosszú szőrökből álló sajátságos folt, az ún. illatcsík *(androconium)* fejlődött ki, ez az ivarok egymásra találását segíti. A hernyók orsó alakúak, laposak, csupaszok, farokvillájuk van. Főleg egyszikű növényeken élnek. Bábjuk a tápnövényen csüng, esetleg a talajon hever.

1. Barna szatírlepke (Antirrhaea philoctetes). Hátulsó szárnyain fémfényű lila foltokat látunk, a hátulsó szárnyak kis farkocskákban végződnek. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm. Brazíliában honos.
2. Kis múzsalepke (Cithaerias aurorina). A múzsalepkék szárnyai áttetszőek, a hátulsó szárnyakon kis szemfoltok és nagy színes foltok pompáznak. A kis múzsalepke szárnyainak fesztávolsága 5–6 cm. Peruban honos.
3. Pompás múzsalepke (Pierella nereis). Szárnyai kevésbé áttetszőek. Szárnyfesztávolsága 6–7 cm. Brazíliában él.
4. Sárgacsíkos szatírlepke (Paralethe dendrophilus). Ez a hazai szemeslepkék némelyikére emlékeztető faj Dél-Afrikában honos. Szárnyfesztávolsága 6–7 cm.

ÜVEGLEPKÉK (ITHOMIIDAE)

Karcsú termetű, közepes vagy annál kisebb méretű, áttetsző szárnyú vagy színes lepkék. A legkisebbek a 3 cm-t sem érik el, a legnagyobbak kiterjesztett szárnyai 11–12 cm körül vannak. A színes fajok szárnyai narancssárga-barna, feketén-fehéren-sárgán csíkosak vagy foltosak. Közülük némelyek annyira hasonlítanak bizonyos zebralepkékhez, hogy csak tüzetes vizsgálattal, a szárnyerezet milyenségének megállapításával lehet megkülönböztetni őket. Jó elkülönítő bélyeg az üveglepkék hímjének hátulsó szárnyán található hosszú szőrpamat is, ilyen nincs a zebralepkéknél.

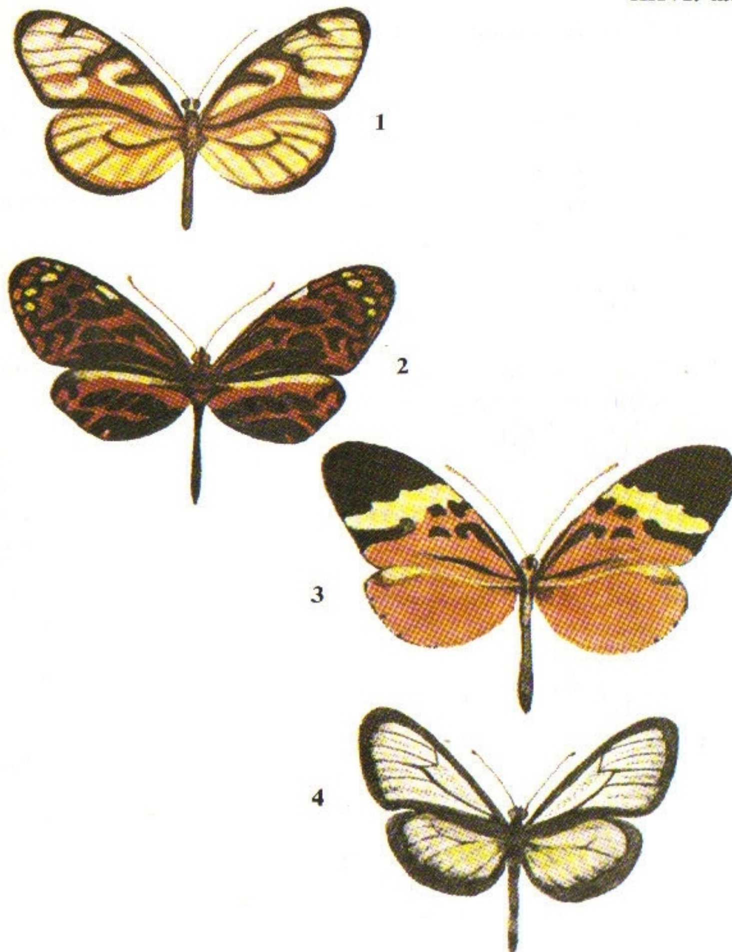
A család néhány száz fajt számlál, ezek egy kivételével Amerika trópusi tájain élnek. Az egyetlen kivétel az ausztráliai üveglepke (Tellervo zeilus), ez Ausztráliában és Új-Guineában honos.

1. Barnacsíkos üveglepke (Athesis clearista). A szoros értelemben vett üveglepkék jellegzetes képviselője, szárnyai áttetszőek, mintázata elsősorban az erek mentén helyezkedik el. Szárnyfesztávolsága 6–7 cm. Hazája: Venezuela.

2. Cifra papagájlepke (Melinaea maelus cydon). A papagájlepkék szárnyai vörösen-barnán tarkázottak. A cifra papagájlepke Amerika meglehetősen nagy területén él, s különféle alfajokra tagolódik. A képünkön bemutatott alfaj (cydon) Peruban honos.

3. Nagy papagájlepke (Melinaea menophilus zaneka). Az előzőhöz hasonló, annál nagyobb termetű faj, szárnyfesztávolsága 8 cm körül van. A bemutatott alfaj hazája: Ecuador.

4. Venezuelai papagájlepke (Hyalyris avinoffi). Szárnyai áttetszőek, erezete és szárnyainak szegélye sötét színű. Szárnyfesztávolsága 6 cm körül van. Venezuelában él.

1. Tarka papagájlepke (Hyalyris oulita). Szárnyfelületének nagyobb részét barna és narancsvörös pikkelyek borítják, az elülső szárnyak közepe táján pikkelymentes, áttetsző folt van. Szárnyfesztávolsága 5–6 cm. Peruban honos.

2. Fehérpontos üveglepke (Godyris zavaleta). Szárnyfelületének nagy része áttetsző. Szárnyfesztávolsága 5–6 cm. Kolumbiában él.

3. Kormos papagájlepke (Callithomia phagesia). Ez a papagájlepkefaj Ecuadorban honos. Szárnyfesztávolsága 6–7 cm.

4. Közönséges üveglepke (Dircenna dero). Az egyik legismertebb üveglepkefaj, Brazíliában él. Szárnyfesztávolsága 6 cm körüli.

5. Fehérpettyes üveglepke (Hypomenitis theudelinda). Áttetsző szárnyait ritkás sárga pikkelyzet fedi. Hátulsó szárnyait sötétbarna és fehér foltok tarkítják. Szárnyfesztávolsága 6 cm körül van. Peruban honos.

Az üveglepkék is ún. „védett" lepkék, undorító testfolyadékuk miatt a madarak nem fogyasztják őket. Jó néhány fajukat más családokba tartozó lepkefajok, a mimikri révén utánozzák. Így válnak maguk is védetté, bár valójában nem képesek a fenti védekezésre.

A lepkék lassan repülnek, a fajok zöme erdőkben él, csak az áttetsző szárnyú fajok kötődnek a nyíltabb, napfényesebb területekhez.

Hernyóik simák, ritkásan szőrösek, a fajok nagy részének hernyója a burgonyaféléken (Solanaceae) él. Bábjaik vaskosak, nagy szárnytokjuk miatt púposnak tűnnek. Fejjel lefelé csüngenek, gyakran fémesen csillogó foltjaik vannak.

1

2

3

4

5

BŰZLEPKÉK (DANAIDAE)

A bűzlepkék, amelyeket császár- vagy királylepkéknek is neveznek, a trópusi és szubtrópusi területek híres lepkéi. Nevük is elárulja, hogy kellemetlen szagúak, sőt sokuk testnedve mérgező.

A család mintegy 300 fajt számlál, a fajok szárnyalakja és mintázata meglehetősen egységes. Szárnyuk széles, mintázatuk nagy foltokból áll. A legkisebb faj szárnyfesztávolsága 5 cm körüli, a legnagyobb eléri a 18 cm-t, a fajok általában 6–9 cm nagyságúak.

A bűzlepkék kellemetlen szagú, mérgező testfolyadéka a hernyók táplálékából származik. A hernyók ugyanis mérgező növényeken: selyemkóróféléken (Asclepiadaceae) és télizöldféléken (Apocynaceae) élnek. A lepkék védettségét, amint már láttuk, más családok fajai is „kihasználják": bár ők maguk ártalmatlanok, a bűzlepkékhez való nagyfokú hasonlóságuk miatt őket sem támadják meg a madarak.

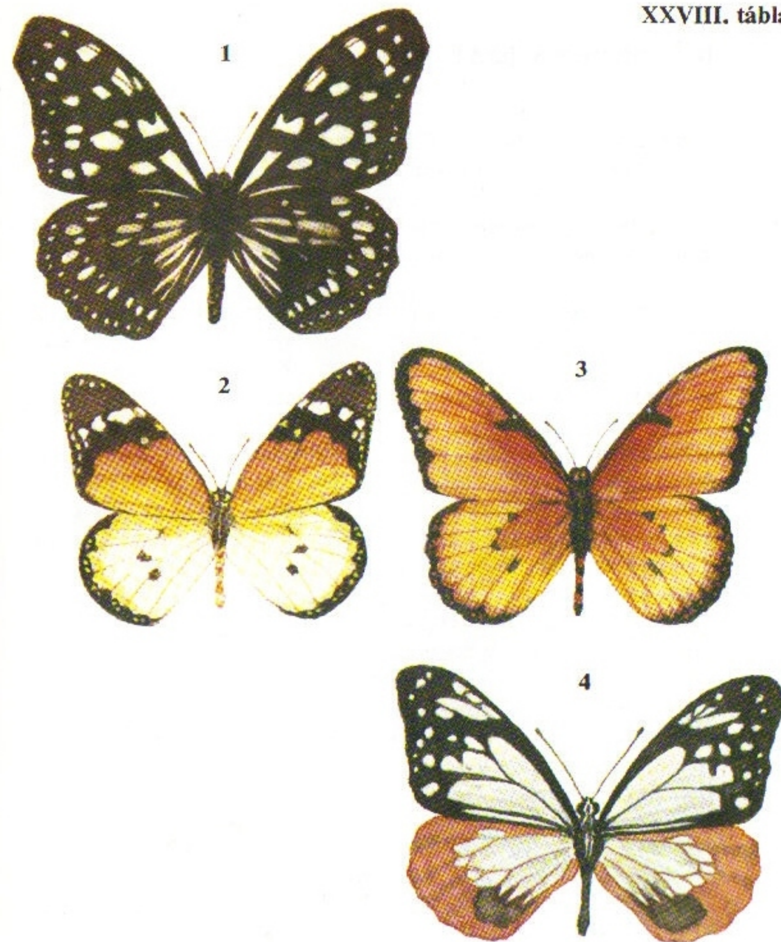
A bűzlepkék hernyói feltűnőek: tarkák, sokszor ragyogó színűek, testükön 2–4 pár fonalas, bunkós végű kiemelkedés látható. A bábok fejjel lefelé csüngenek, zömök, kerekded formájúak.

1. Kameruni királylepke (Danaus limniace petiverana). A bűzlepkék egyik jellegzetes csoportját alkotják a királylepkék (Danaus-fajok). A kameruni királylepke Afrikában él: Kamerunban honos. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm.

2. Afrikai királylepke (Danaus chrysippus alcippus). Afrika és Ázsia széles területein honos faj, az itt bemutatott forma Dél-Afrikában él. Szárnyfesztávolsága 6 cm körül van.

3. Indiai királylepke (Danaus chrysippus dorippus). Ugyanannak a fajnak az Indiában élő, narancsvörös színezetű formája. Szárnyfesztávolsága 7 cm körül van.

4. Maláji királylepke (Danaus sita ethologa). Ez a Danaus-faj Malájföldön honos. Szárnyfesztávolsága 7–8 cm.

1. Új-guineai bársonylepke (Euploea callithoe hansemanni). A bársonylepkék vagy angol nevükön „varjak” csaknem feketék, de sok fajuk szárnyain ragyogó fények csillognak. Az új-guineai bársonylepke szárnyainak kék és vörösbarna fényük van. Szárnyfesztávolsága 8–9 cm.

2. Fehérszegélyű bársonylepke (Euploea tulliolus niveata). Ez a kis termetű faj Ausztráliában él. Szárnyfesztávolsága 5–6 cm.

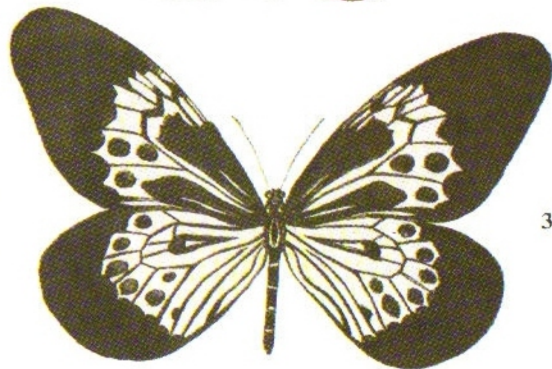
3. Burmai nimfalepke (Idea hadeni). A nimfalepkék (Idea-fajok) Délkelet-Ázsiában élnek. Nagy termetű lepkék, szárnyaik selyempapírszerűek, repülésük jellegzetesen sikló-vitorlázó repülés. A bemutatott faj Burmában él, 10–11 cm nagyságú.

A bűzlepkék bizonyos nemzetségének elterjedési területe igen nagy. A meleg égövön, az Egyenlítőhöz közeli tájakon, sok helyütt a bűzlepkék a legfeltűnőbb nappali lepkék, lomha repülésük különösen szembeszökővé teszi őket. A vándorló fajok elterjedése benyúlik a mérsékelt égövi területekre is.

Az egyik legismertebb vándorlepkefaj az Észak-Amerikában élő *pompás királylepke* (Danaus plexippus). Ez a faj nem trópusi lepke, az USA-ban és Kanada déli területein él. Ősszel, a hűvös idő beálltával a lepkék nagy tömegekben indulnak el dél felé, s az USA déli részein és a mexikói határvidéken telelnek. A telelő lepkék óriási fürtökben lógnak a fák és cserjék ágairól. Március–áprilisban azután, mint a madarak, megindulnak vissza észak felé. Csaknem két hónapig tartó vándorlás után érik el igazi hazájukat, ahol lerakják petéiket, s kifejlődik a következő nemzedék.

A lepkék szívósságára jellemző, hogy időnként néhány példány Nagy-Britanniában is feltűnik. Mivel hernyójának tápnövénye nem él Európában, szinte biztos, hogy a lepkéket vándorútjukon az uralkodó nyugati szél átsodorta Angliába, ott azonban tovább szaporodni már nem tudnak.

1

3

2

NÉVMUTATÓ

A római számok a színes táblákat, az arab számok a lepkéket ismertető szövegoldalakat jelölik.)

HU ISSN 0324-3168

ISBN 963 11 2729 X

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Szilvásy György igazgató
Kossuth Nyomda (81.0369), Budapest, 1982
Felelős vezető: Bede István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: D. Nagy Éva
Szakmailag ellenőrizte: Dr. Gozmány László
A szöveget gondozta: Makai Judit
Műszaki vezető: Haás Pál · Képszerkesztő: Árva Ilona
Műszaki szerkesztő: Végh Judit
150 000 példány · Terjedelem: 2,8 (A/5) ív · IF 4309

25,- Ft

A Búvár Zsebkönyvek
eddig megjelent kötetei:

Madarak (4. kiadás)
Vadvirágok 1. (4. kiadás)
Gombák (2. kiadás)
Halak (3. kiadás)
Lepkék (3. kiadás)
Dísznövények (2. kiadás)
Csigák, kagylók (2., új grafikával készült kiadás)
Fák, bokrok (2. kiadás)
Legyek, hangyák, méhek, darazsak (2. kiadás)
Vadak (2. kiadás)
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok (2. kiadás)
Bogarak (2. kiadás)
Kövületek
Kutyák (2. kiadás)
Kígyók, békák
Díszmadarak (2. kiadás)
Vadvirágok 2. (2. kiadás)
Kultúrnövények 1. (2. kiadás)
Pókok, skorpiók (2. kiadás)
Háziállatok (2. kiadás)
Gyümölcsök (2. kiadás)
Ősállatok (2. kiadás)
Kultúrnövények 2.
Felhők
Állatkerti emlősök
Állatkerti madarak
Tengeri állatok 1.
Tengeri állatok 2.
Emberek
Kaktuszok, pozsgások
Fűszernövények
Különös növények
Kisemlősök
Emberelődök
Trópusi pillangók

